

світогляду майбутнього фахівця.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навчальний посібник / І. Д. Бех. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Зязюн І. Естетичні засади розвитку особистості / І. Зязюн // Мистецтво у розвитку особистості: Монографія. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 213 с.
4. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика / Л. М. Масол. – К.: Промінь, 2006. – 432 с.
5. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика мистецьких дисциплін: навч. посіб. / Падалка Галина Микитівна. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
7. Рудницька О. П. Світоглядна функція мистецтв / О. П. Рудницька // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 3. – С. 10–13.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2012). *Osobystist' u prostori dukhovnoho rozvytku: navchal'nyy posibnyk*. [Personality in the space of spiritual development: a manual]. Kyiv.
2. Dychkivs'ka, I. M. (2004). *Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi: Navchal'nyy posibnyk*. [Innovative Pedagogical Technologies: Textbook]. Kyiv.

3. Zyazyun, I. (2006). *Estetychni zasady rozvytku osobystosti. Mystetstvo u rozvytku osobystosti: Monohrafiya*. [Aesthetic Principles of Personality Development]. Kyiv.
4. Masol, L. M. (2006). *Zahal'na mystets'ka osvita: teoriya i praktyka*. [General artistic education: theory and practice]. Kyiv.
5. Oleksyuk, O. M. (2004). *Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti*. [Pedagogy of the spiritual potential of the individual]. Kyiv.
6. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva: teoriya i metodyka mystets'kykh dystsyplin: navch. Posib*. [Pedagogics of art: theory and methodology of artistic disciplines: Teach. manual]. Kyiv.
7. Rudnyts'ka, O. P. (2001). *Svitohlyadna funktsiya mystetstv*. [The world-view function of arts]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТРАТАН-АРТИШКОВА Тетяна

Борисівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: творчо-виконавська підготовка майбутніх учителів мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STRATAN-ARTYSHKOVA Tatyana

Borisivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Chair of Musical Art and Choreography of Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: creative and performing training of future art teachers.

*Дата надходження рукопису 02. 03. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор О. А. Біда.*

УДК 37. 091. 3:78(075.8)

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький
ORCID iD 0000-0003-2760-275 x
e-mail: cherkasov_2807@ukr.net

НАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інтеграція педагогічної освіти України до світового Європейського простору уможливує створення необхідних умов для збереження і функціонування, а також розвитку загальної музичної освіти. Цей процес спрямовується на формування музичної культури учнів молодших класів в процесі вокально-хорової роботи. За такої ситуації обґрунтування психофізіологічних особливостей та

особливостей вокально-хорової роботи з учнями молодших класів є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями Е. Б. Абдулліним, Л. О. Безбородовою, В. М. Лабунцем, О. В. Лобовою, Л. М. Масол, О. М. Олексюк, В. Ф. Орловим, М. С. Осенневою, Г. М. Падалкою,

Е. П. Печерською, О. Я. Ростовським, Н. А. Сегедю, Л. О. Хлебниковою, Л. В. Школяр різною мірою досліджено та розкрито ті чи ті питання щодо формування вокально-хорових навичок учнів на уроках та в позакласній діяльності. Тематика нашого наукового пошуку значно доповнює дослідження названих авторів, уможливило усвідомити особливості вокально-хорової роботи з учнями молодших класів в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах.

Мета статті. Виходячи із заявленої проблематики, мета статті полягає у нарративному аналізі психофізіологічних особливостей та вокально-хорової роботи з учнями молодших класів.

Вклад основного матеріалу дослідження. Пізнання закономірностей музичного мистецтва відбувається за допомогою *музичного сприймання*, яке неможливе без відчуттів та містить попередній досвід учнів у музичному мистецтві у формі уявлень та знань. Набутий музичний досвід прискорює процес розпізнання особливостей творів музичного мистецтва, збагачує зміст музичного сприймання, підвищує його повноту й точність. У свідомості дітей поступово формується уявлення про *цілісність і структурність* музичних образів. Учні 3–4 класів готові для сприймання творів музичного мистецтва значно більших за обсягом порівняно з попередніми роками.

У цьому віці розвивається *навмисне (довільне) сприймання*. Перед учнями ставиться певна мета, яка вимагає вольових зусиль, зосередженості, уваги. Усе конкретніше починає виявлятися *індивідуальність сприймання*, яке залежно від розвитку дитини характеризується частково синтетичним, частково аналітичним типом спостереження. Завдяки *осмисленому сприйманню* музичного твору учні можуть віднести його до певного жанру, здійснити характеристику, за допомогою засобів музичної виразності узагальнити музично-художній образ.

Пізнання закономірностей музичного мистецтва сприяє розвитку *творчого мислення*, яке може бути *інтуїтивним або аналітичним*. Узагальнення сприяє розвитку *понятійного мислення*, яке ґрунтується на попередньому досвіді. З набуттям наукових знань та розвитком активного мовлення в дітей формується *словесно-логічне мислення*, котре є показником розвитку *мисленнєвої діяльності*. Постановка і розв'язання проблемних завдань у процесі творчої діяльності на уроках музичного мистецтва змушує особистість до вдосконалення мисленнєвої діяльності.

Цілком закономірно, що ефективність навчально-виховного процесу залежить від запам'ятовування, зберігання та відтворення інформації. Під час пізнавальної діяльності в дітей формується *образна, рухова та емоційна пам'ять*. Останній вид пам'яті розвивається завдяки набуттю музичних вражень, які викликали певні емоції, переживання і почуття в процесі спілкування з творами музичного мистецтва. Водночас, коли учні чітко уявляють мету, спрямовану на те, щоб запам'ятати, відтворити або пригадати, починає розвиватися *довільна пам'ять*. Молодший шкільний вік є періодом активного розвитку всіх видів пам'яті. Запам'ятовування, забування та відтворення навчального матеріалу, музичних вражень, знань, умінь і навичок забезпечується завдяки *сенсорній, короточасній та тривалій пам'яті*.

Отже, цілком зрозуміло, що успіх у царині музичного мистецтва залежить від якості *запам'ятовування* музичної інформації. Учні швидше й краще запам'ятовують ті музичні твори, які їм подобаються і приносять емоційну насолоду. Для дітей молодшого шкільного віку характерна *швидкість, точність і готовність до відтворення музичної інформації*. Натомість важливу роль відіграють індивідуальні можливості пам'яті, які залежать від природних задатків та доцільного їхнього формування під час музично-творчої діяльності. Запровадження різних музично-педагогічних технологій сприяє інтенсивному формуванню *словесно-логічної* пам'яті.

Уява являє собою психічний процес створення дитиною нових образів на основі її попереднього досвіду. Уява молодшого школяра пов'язана з іншими психічними процесами, а саме: сприйманням, мисленням, пам'яттю, відчуттям, емоціями. Вона активно розвивається під час сприймання музичних творів (виконання або слухання). Розвиток уяви стимулює використання образно-емоційних визначень музики при інтерпретації творів музичного мистецтва. Учні 3–4 класів з інтересом і великим задоволенням беруть участь в інтерпретації музичного твору, використовуючи різноманітні фантастичні явища, в основу яких покладено уяву, а також попередній життєвий і практичний досвід.

Уява може бути *мимовільна і довільна*. Під час сприймання музичного твору в уяві дітей виникають образи героїв, епоха, у яку відбувається дійство, місцевість та особливості навколишнього середовища тощо. Усе це школярі уявляють мимоволі. В основі інтерпретації й імпровізації лежить *відтворювальна й творча уява*. Зазначені види уяви вважаються домінуючими при створенні

музичних образів та взаємопов'язані з іншими психічними процесами. Відтворюючи й творча уява дають можливість особистості брати участь у створенні нових музичних образів, уважаються важливим чинником розвитку музичних здібностей. За активністю індивіда уява може бути *активною і пасивною*. Для досягнення мети уроку й розв'язання поставлених завдань вчитель стимулює розвиток активної творчої уяви учнів.

Під час спілкування з кращими зразками вітчизняної й зарубіжної музики в дітей розвивається *художня уява*. Вона збагачує особистість, сприяє розвитку мовленнєвої культури, викликає позитивні емоції, формує почуття прекрасного, робить навчальний процес захопливим і радісним. Використовуючи художню уяву, фантазію та попередній життєвий і практичний досвід, учні продовжують створювати мелодії на віршовані тексти. Щоб підкорити художню уяву поставленим завданням необхідно визначити мету й засоби відтворення, підібрати інтерактивні методи та необхідні технології навчання.

У процесі ознайомлення з різними жанрами музичного мистецтва в дітей формуються *почуття*, які утворюють емоційну сферу особистості. *Позитивні та негативні емоції* впливають на внутрішній стан особистості, формують його власну концепцію. Сприймання творів музичного мистецтва сприяє розвитку емоційної сфери молодших школярів. Емоції й почуття дають змогу дітям зосередити увагу на певному виді музичної діяльності, у них виявляється *інтерес* і спрямованість на пізнання нового. Вони усвідомлено визначаються у своїх бажаннях, стають учасниками художніх колективів, самореалізуються в сольному виконанні.

За допомогою *відчуття* діти пізнають світ музики, її взаємозв'язок з іншими видами мистецтв, навколишнім середовищем. Відчуття є основою для подальшого спілкування й пізнання закономірностей розвитку музичного мистецтва. Набуття музичного досвіду відбувається завдяки *слуховим відчуттям*, які відображаються в свідомості дитини внаслідок впливу засобів музичної виразності на органи чуття.

Варто зазначити, що залежно від змісту музичного твору й педагогічного керівництва процесом сприймання, відчуття різняться за своїми властивостями й можуть бути *якісними, інтенсивними й тривалими*. Коли в школярів під час сприймання музики виникають зорові образи – це явище називають *синестезією*. На уроках музичного мистецтва діти мають можливість відтворити звукові кольорові уявлення на папері за допомогою олівця або

масляних фарб. Взаємодія звукових уявлень і кольорового відчуття, музики та образотворчого мистецтва сприяє розвитку інших психічних процесів, а саме: мислення, пам'яті, уяви, почуття тощо.

Увага являє собою динамічний перебіг пізнавальних процесів. В учнів 3–4 класів збільшується *обсяг* уваги. Вони переважно більше *спрямовують і зосереджують* увагу на конкретних музичних образах і явищах. Завдяки *концентрації* уваги на певних видах музичної діяльності діти отримують задоволення від пізнання закономірностей музичного мистецтва. *Мимовільна* увага трансформується в *довільну*, відбувається усвідомлене засвоєння музичної інформації.

Для досягнення продуктивності занять необхідно *перевести* увагу дітей з однієї на інші форми роботи. З набутням досвіду навчання формуються навички *розподілу* уваги на дії, які мають механічне відтворення певних вправ і концентрації уваги на поясненні вчителя. Відповідно до форм роботи (колективна, групова, індивідуальна) вирізняють і види уваги. Головною на уроках музичного мистецтва вважається колективна увага.

Спрямованість особистості та її ціннісні орієнтації впливають на рівень *уважності* або *неуважності* дитини. Отже, уважні діти на основі зміни характеру музики помічають зміну тональності з мажорної на мінорну або навпаки. *Неуважність* характеризується відволіканням або поверховою зосередженістю, впливає на якість сприймання музики й відтворення музично-художнього образу. Використання сучасних музично-педагогічних технологій сприятиме зосередженості й концентрації уваги на засвоєнні певної музичної інформації, формуванні умінь і навичок учнів.

Учні 3–4 класів це діти, які набули практичного досвіду шкільного життя, опанували навички навчальної діяльності, оволоділи знаннями й уміннями щодо сприймання і відтворення творів музичного мистецтва. Тож цілком закономірно, що *на уроках музики та в роботі над шкільним пісенним репертуаром у 3–4 класах використовуються як сталі, так і сучасні методи музичного навчання, а саме: абсолютної та відносної сольмізації, метод співу з голосу (на слух), а також спів за допомогою п'яти пальців руки (п'ять пальців, п'ять лінійок звукоряду)*.

Варто зазначити, що в 3–4 класах триває процес формування вокально-хорових навичок учнів, як-от: *звукоутворення, звуковедення, чистота інтонування, стрій, дихання, дикція й артикуляція, ансамбль*. Цей процес являє

собою комплексне явище, в основі якого лежать музично-слухові уявлення. Розвиток музично-слухових уявлень і ладового чуття, а також формування вокально-хорових навичок триває в процесі роботи над вокально-хоровими вправами й шкільним пісенним репертуаром.

Важливу роль на цьому етапі відіграє *розвиток внутрішнього слуху школярів*. Для цього необхідно залучати дітей до активної творчої діяльності в галузі сприймання, хорового співу, імпровізації, гри на елементарних музичних інструментах. Крім зазначеного, слід розвивати творчу уяву, фантазію, музичну пам'ять. Природно, що розвиток внутрішнього слуху залежить від досвіду спілкування з творами музичного мистецтва та зовнішніх слухових уявлень. *Внутрішній і зовнішній слух є необхідною умовою вокально-хорового розвитку учнів, він впливає на якість звучання голосу та процес подальшого формування вокально-хорових навичок*. Для розвитку зовнішнього і внутрішнього слуху вчитель може запропонувати учням різні творчі завдання, а саме: спів інтервалів у межах шкільної програми; зіграти або проспівати музичну фразу зі знайомої пісні, а за другим разом навмисно змінити окремі звуки мелодії; визначити кількість звуків в акорді тощо.

Важливим завданням у контексті вокально-хорового виховання учнів молодших класів вважається *досягнення кантиленного звучання*. Для цього доцільно вводити до репертуару спокійні пісні ліричного спрямування й намагатися «тягти звук», а також відтворювати мелодію світлим і легким звучанням. Ця робота не повинна бути механічним відтворенням нотного тексту, а передбачати розвиток у дітей емоційної чутливості, активної роботи уяви, розвиток музичної пам'яті, зовнішнього і внутрішнього слуху тощо. Під час роботи над піснями кантиленного характеру необхідно зосереджувати увагу учнів на звуковеденні, дикції та артикуляції, а також над розподілом дихання і розвитком чуття ансамблю.

Окремим напрямом діяльності вчителя музики з учнями 3–4 класів вважається *робота над двоголосним і триголосним репертуаром*. За такої ситуації вчителю треба віднайти найбільш ефективну методику досягнення позитивного результату. Важливо зосередити увагу на звучанні другого й третього голосів, а також на музичному супроводі. Діти повинні слухати один одного, адекватно реагувати на те, як учитель показує звучання музичної фрази, як співають діти з досвідом. При виконанні пісень на два та три голоси необхідно стежити за чистотою інтонування

дітьми своїх партій, намагатися досягти мелодичного й гармонічного ансамблю, а також зосередити увагу учнів на звучанні не тільки своєї партії, а колективу в цілому. Спів пісень на два й три голоси є показником професійної компетентності вчителя, результатом його послідовної творчої роботи. Крім того, позитивно впливає на розвиток музичного слуху учнів, чуття ансамблю, музично-слухових уявлень і ладового чуття.

Принадно зауважимо, що складовою вокально-хорового виховання учнів 3–4 класів вважається *спів а капельних творів*. Це можуть бути як авторські пісні, так й обробки народних пісень. Безперечно, що робота над а капелю починається зі співу нескладних двоголосних канонів у 2-му класі. У 3–4 класах репертуар а капельних пісень ускладнюється. Аналіз орієнтовного та варіативного матеріалів для виконання передбаченого шкільною програмою містить достатню кількість а капельних творів з елементами поліфонічного викладу матеріалу.

Робота над а капельними творами вимагає організованості й психологічного налаштування на подолання труднощів. Учні повинні певною мірою володіти вокально-хоровими навичками, мати розвинений музичний слух та ладове чуття, контролювати свій спів і звучання партії та колективу в цілому. Робота над виконавсько-технічними труднощами при співі а капельних творів припускає й роботу над виразністю виконання. Використовуючи спеціальну музичну термінологію, а також за допомогою методів спостереження, пояснення, контрасту і зіставлення, учитель концентрує увагу учнів на основних засобах музичної виразності. Визначаються також кульмінаційні моменти, зосереджується увага на ланцюговому диханні та чистоті інтонування.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. З огляду на сказане та зважаючи на недостатню розробленість зазначеної проблематики, варто наголосити, що в процесі вокально-хорового виховання учнів 3–4 класів варто враховувати психофізіологічні особливості, формувати свідоме й відповідальне ставлення до хорового виконавства. Діти набувають досвід у галузі хорового співу, відбувається формування вокально-хорових навичок, необхідних для подальшої роботи над шкільним пісенним репертуаром, який дає змогу усвідомити пісенність, танцювальність і маршовість як найважливіші можливості музики та сформувати чітке уявлення про музичну інтонацію. Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язані з обґрунтуванням таких музично-педагогічних технологій як

сприймання музики, імпровізація, гра на музичних інструментах тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Апраксина О. А. Методика музикального виховання в школі: Учеб. посібник для студентів пед. ін-тів по спец. № 2119 «Музика і спів». – М.: Просвещение, 1983. – 224 с., нот. ил.
2. Гадалова І. М. Методика викладання музики у початкових класах: Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1994. – 272 с.
3. Осеннева М. С., Безбородова Л.А. Методика музикального виховання молодших школярів: Учеб. посібник для студ. нач. фак. педвузів. – М.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 368 с.
4. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах: Навч. посібник. – Київ: Либідь, 2001. – 272 с.
5. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч. посіб / Олександр Ростовський. – Тернопіль. Навчальна книга – Богдан, 2011 – 620 с.
6. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти : навч. посіб / Володимир Черкасов. – К. : ВЦ «Академія», 2016 – 240 с. – (Серія «Альма-матер»).

BIBLIOGRAFIYA

1. Apraksyna, O. A. (1983). *Metodyka muzikal'noho vospytanyya v shkole: Ucheb. posobyе dlya studentov ped. un-iv po spets. № 2119 «Muzyka y penyе»*. [Methodology of musical education]. Moscow. Prosveshchenye.
2. Nadalova, I. M. (1994). *Metodyka vykladannya muzyky u pochatkovykh klasakh*. [Methodology of musical education of younger schoolchildren]. Kyiv. ISDO.
3. Osenneva, M. S., Bezborodova, L. A. (2001).

Metodyka muzikal'noho vospytanyya mladshykh shkol'nykov. [Methodology of musical education of younger schoolchildren]. Ucheb. posobyе dlya stud. nach. fak. pedvuzov. Moscow.: Yzdatel'skyu tsentr «Akademya».

4. Pechersk, Ye. P. (2001). *Uroki muzyki v pochatkovykh klassakh: Navch. posibnik*. [Methodology of musical education of younger schoolchildren]. Kyiv: Lybid.
5. Rostovs'kyu, O. Ya. (2011). *Teoriya i metodyka muzychnoyi osvity*. [Theory and methodology of music education]. Navch.-metod. posibnyk. – Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan.
6. Cherkasov, V. F. (2016). *Teoriya i metodyka muzychnoyi osvity*. [Theory and methodology of music education]. Navch. posib / Volodymyr Cherkasov. Kyiv : VTs «Akademiya». – (Seriya «Al'ma-mater»).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: становлення і розвиток мистецької освіти в Україні, теорія і методика викладання мистецьких дисциплін.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Cherkasov Volodimer Fedorovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Department of Musical ART and Choreography of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: the formation and development of the formation and development of artistic education in Ukraine, the theory and methodology of teaching artistic disciplines.

Дата надходження рукопису 10. 01. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор Т. Б. Стратан-Артишкова.

UDC 37.091.12.011.3-051:811.111

SHANDRUK Svitlana Ivanivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Linguodidactics and Foreign Languages, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, e-mail: sishandruk@ukr.net

ICT IN PROFESSIONAL PREPARATION OF TEACHERS OF ENGLISH: MASTER PROGRAM

Formulation and justification of the relevance of the problem. The use of ICT has become essential in every day classroom teaching and learning. Its use gives a chance to teachers as well as students to increase the quality of education and meet the requirements set by modern society. ICT has become an essential tool for educational change and reform. ICT meets the needs of any student providing opportunities to direct learning and to pursue information.

A lot of different ICT tools and applications may be integrated in foreign language teaching and learning. Some of these ICT tools and

applications may be designed specifically for educational purposes. M. Roblyer and J. Edwards [6] believe that the use of ICT in education has evolved from two main approaches, namely directed and constructivist instructional methods. The theoretical foundations of directed instruction are based on behaviourist learning theories and information processing theory, which is a branch of cognitive psychology. The theoretical foundations of the constructivist approaches are based on the principles of learning derived from cognitive learning theory.

Analysis of recent studies and